

LÁTOGATÓBAN A LIPCSEI EGYEMI KÖNYVTÁRBAN

Tanulmányúti tapasztalatok

DROBINOHA ANGÉLA

A lipcsei Karl Marx Egyetem könyvtárhálózata

A hatvanas évek végén és a hetvenes évek elején jelentős szervezeti változások történtek az NDK könyvtárügyében és oktatáspolitikájában. A 3. felsőoktatási reformot (1967) követően az egyetemek szekciókra tagozódtak, melyek élére szekcióigazgatók kerültek. (A szekciók a rokontudományokat művelő tanszékek együttese. Magyar viszonyokra alkalmazva a karoknak feleltethetők meg.)

Az oktatási reformmal szinte egyidejűleg végrehajtott könyvtári reformok elsődleges célja a könyvtári munka színvonalának emelése volt. Ez az egyetemen folyó oktatás és a könyvtári szolgáltatások közötti kapcsolat szorosabbá válását is jelentette.

A lipcsei Karl Marx Egyetem Könyvtárában kialakított könyvtári rendszer modelljéül a berlini Humboldt Egyetem könyvtárainak centralizálása szolgált. Ez azt jelenti, hogy az egyetemi könyvtár – függetlenül attól, hogy egyes részlegei hol működnek – egységes rendszert alkot. Lipcsében például az Egyetemi Könyvtár (Universitätsbibliothek) mint központi könyvtár irányítja az egyetemhez tartozó 43 szekció, intézet és klinika könyvtárainak munkáját. A könnyebb áttekinthetőség érdekében az Egyetemi Könyvtár előcsarnokában térkép szemlélteti a hálózathoz tartozó könyvtárak területi elhelyezését, melyek a város legkülönbözőbb pontjain találhatóak.

Mivel munkám a budapesti Állatorvostudományi Egyetem Központi Könyvtárához köt, 1985 szeptemberében Lipcsében elsősorban e szakterület könyvtári rendszerét és információellátását vizsgáltam.

A lipcsei egyetem Mezőgazdasági és Állatorvosi Kara helyett 1968-ban létrehozták az Állattenyésztési és Állatorvostudományi Szekciót (Sektion Tierproduktion und Veterinärmedizin). A Szekció két alállomása (Aussenstelle) az állattenyésztési és az állatorvostudományi. Az állattenyésztési alállomáson 11, az állatorvostudományin 14 tanszék (Wissenschaftsbereiche) működik. Ehhez a Szekcióhoz közös szervezeti egységek is tartoznak, mint például a központi izotóplaboratórium, a marxizmus-leninizmus tanszékcsoport stb. 1971 óta mindkét alállomáson működik 1–1 könyvtár, az állattenyésztési, illetve az állatorvostudományi könyvtár. E két könyvtár természetesen az Egyetemi Könyvtár alállomása. Az Egyetemi Könyvtár két ágazati könyvtára (Zweigstelle) irányítja az egyes szekciókönyvtárak munkáját. E két ágazati könyvtár a természettudományi és a társadalomtudományi. Esetünkben az Állattenyésztési és Állatorvostudományi Szekció két könyvtárának (a továbbiakban: Szekció két könyvtára) szakmai munkáját a természettudományi ágazati könyvtár irányítja. A Szekció az Agrárökonómiai Tanszékén keresztül a társadalomtudományi ágazati könyvtárhoz is kapcsolódik.

Az Egyetemi Könyvtár állománya 1984-es adatok szerint már elérte a 3 millió könyvtári egységet, ebbe a két ágazati könyvtár és a szekciókönyvtárak állománya is beleszámít. A Szekció két könyvtára együttesen mintegy 150 ezer könyvtári egységet mondhat magáénak. A napi olvasóforgalom könyvtáranként 40–50 fő, ez évi 500–600 beiratkozott olvasót jelent. A könyvtári szolgáltatásokat együttesen 4 fő látja el.

Érdekes volt megfigyelnem a nálunk is régóta ismert szakreferensi rendszer működését ebben a szervezeti felépítésben. Az Egyetemi Könyvtár két ágazati könyvtárban önálló osztály keretében tevékenykednek a résztémák szakreferensei. A természettudományi ágazati könyvtárban a mezőgazdaság, állatorvostudomány, trópusi mezőgazdaság szakreferensének feladata az állattenyésztési, állatorvostudományi irodalom gyarapítása, a beérkező dokumentumok tartalmi feltárása, valamint a Szekció két könyvtárának szakfelügyelete. A Szekció két könyvtárban az állománygyarapítás és a helyi osztályozási rendszer kialakítása a szakreferenssel karöltve történik, aki szükség esetén módszertani kiadványok összeállításában is segítséget ad. A könyveket és az ügyintézéshez szükséges formanyomtatványokat az Egyetemi Könyvtáron keresztül kapják meg. A szakreferensek a szakirodalmi tájékoztatásban nem játszanak olyan fontos szerepet, mint a hazai egyetemi könyvtárakban.

Az Egyetemi Könyvtár az 1968-as könyvtári törvény végrehajtási utasítása értelmében nemzetközi könyvtárközi kölcsönzésre is jogosult, ami azért jelentős, mert erősíti a központi könyvtár szakterületi információellátásban betöltött szerepét.

A két ágazati könyvtárban 10 évvel ezelőtt vezették be a gépesített kölcsönzési rendszert; e rendszer segítségével végzik a könyvtárközi kölcsönzést is. A gépesített rendszer használata a nagy olvasói létszám és a jelentős méretű nemzetközi könyvtárközi kölcsönzés miatt kifizetődő. Természetesen a kisebb olvasói és könyvforgalommal működő szekció, illetve intézeti könyvtárak a hagyományos módon tartják nyilván a kölcsönzést. A gépesített nyilvántartásból az olvasószolgálatos bármikor lehívhatja a szükséges adatokat.

Hazánkban sok nagykönyvtár gondja még, hogy leíró katalógusaival mi történjék. Áttérjenek-e az új szabványok alkalmazására, és ha igen, akkor milyen módon szerkeszték katalógusaikat.

A lipcsei Egyetemi Könyvtár esetében indokolt katalógushálózatról beszélni, mert a 43 szekció, intézet, klinika, könyvtárainak állományát együttesen tárja fel a központi leíró és szakkatalógus, betöltve egyúttal a lelőhelykatalógus szerepét is. Az 1957-től épített régi leíró katalógust 1975-ben lezárták és 1976-ban áttértek az ISBD/M szerinti leírásokat tartalmazó katalógusok szerkesztésére. A nemzetközi bibliográfiai leírási szabályzat használata német nyelvterületen nyelvi okokból nehezebb; ők maguk könnyebbnek tartják a nyelvük rendszerére épült Porosz Instrukciók szerinti katalógusok használatát, de elfogadják a nemzetközi szabványok, szabályzatok alkalmazásának szükségességét.

Az állomány tartalmi feltárására egy speciális rendszerre épülő tárgyszó-katalógust használnak, mely könyvtáranként és szakterületenként változó az egyetemi könyvtárhálózaton belül. Míg a mezőgazdasági szakrendszer alapját a Landwirtschaftliches Zentralblatt (LZB) tárgyszavai adják, addig az állattenyésztési alállomás könyvtára az „Agroselekt Systematik”, az állatorvostudományi alállomás könyvtára a „LZB Abteilung 4. Ve-

terinärmedizin” 1965-ös kötetének alapján építette fel tárgyszókatalógusát. A tárgyszókatalógusok közös vonása, hogy flexibilisek, további fogalmakkal bővíthetők. Az adott fogalomhoz rendelt szám és betűkombináció alkalmazása az ETO-val rokonítja, de csak azért, mert a tárgyszavakhoz azonosító jelzetet kötnek, hogy ugyanazt a tárgyszót ne kelljen mindannyiszor a cédulára írniuk, ahányszor alkalmazni akarják. Ez a rendszer további rokonságot nem mutat az ETO-val, mert az egyetemes ez pedig speciális és nyelvhez kötött. A szám és betűkombináció alkalmazása csupán praktikus célokat szolgál. A speciális jelzetkombinációk miatt azonban éppen úgy betűrendes mutatót kellett készíteniük a tárgyszókatalógushoz, mint ahogy azt az ETO alkalmazása tenné szükségessé. Számomra meglepő volt, hogy a szakozó szakreferens nem használ táblázatot abban a formában ahogy mi az ETO-t vagy egy tézauruszt. Saját használatra „kipreparált” munkapéldányokból dolgoznak.

A tudományos-technikai irodalmi információellátást (ide tartozik a mezőgazdaság, állattenyésztés, állatorvostudomány is) segíti az, hogy a berlini ZIID (Zentralinstitut für Information und Dokumentation der DDR) centralizált fondjaiból is kérhetnek szakirodalmi tájékoztatást. A fondok hozzáférhetőségét deskriptorjegyzék biztosítja. A kérdéshez hozzárendelik a deskriptorjegyzékből a megfelelő deskriptorokat, feltüntetve a mellettük található fondszámot. Berlinből e fondszámok alapján küldik el a kért témakör irodalmának bibliográfiai adatait. A dokumentumokat az Egyetemi Könyvtár és ágazati könyvtárai, valamint a szekciókönyvtárak biztosítják az olvasó számára, sőt szükség esetén a Deutsche Bücherei is segítséget ad.

A könyvtárhasználati oktatás

Az információellátással és szaktájékoztatással szorosan összefüggő könyvtárhasználati oktatásról és a hallei Egyetemi Könyvtár ilyen irányú tevékenységéről *Maderné Kiss Márta* már írt a Könyvtári Figyelő hasábjain, ismertette az oktatás szerkezetét és a vonatkozó rendelkezéseket¹, ezekre külön nem térek ki.

Az 1977-es könyvtárhasználati oktatásra vonatkozó irányelveknek megfelelően a lipcsei Egyetemi Könyvtár is készített használói segédletet a tájékoztatási forrásokról és az egyetemen folyó könyvtárhasználati oktatás rendszeréről.² A hallgatók két szakaszban, az első szemeszter kezdetén és az első tanév végén az ún. *receptív-reproduktív fázisban* és a harmadik tanévtől az ún. *produktív fázisban* sajátítják el ezeket az ismereteket. Az első szakaszban 1–1 órás előadások keretében az Egyetemi Könyvtárral és létesítményeivel ismertetik meg a hallgatókat, az első tanév végére gyakorlati feladatként az előadásokhoz kapcsolódó szemináriumi feladatot kapnak. A második szakaszban 3–3 órás előadásokon a könyvtári szolgáltatásokat, az NDK információs rendszerét, a szakmai tájékoztató apparátust ismerik meg, hogy a harmadik tanévtől kezdve képesek legyenek a diplomamunka elkészítésére. A harmadik tanév végén már tudniuk kell az információforrások közlésének módját. Tisztában kell lenniük a tudományos munka alapjaival, autoreferátumot és irodalomjegyzéket kell készíteniük. Az elméleti előadásokért az Egyetemi Könyvtár megfelelő szakreferense, a gyakorlati oktatásokért a szekciók felelnek. A megtanult ismeretek helyes alkalmazási készségének elsajátíttatására helyezik a fő hangsúlyt.

Az oktatási segédletek szerkezetének bemutatására konkrét példát az állattenyésztési és állatorvostudományi szakterület könyvtárhasználati tájékoztatóinak összehasonlító elemzése ad, ezek egyike a „*Ratgeber*”³ 1979-ben jelent meg éppen a lipcsei Szekció kiadásában. Elsősorban az első képzési szakaszban adott komoly segítséget, míg az 1984-ben megjelentetett „*Wege zur Information*”⁴ – a berlini Methodisches Zentrum kiadványa – a második képzési szakaszban bizonyult különösen hasznosnak. A lipcsei Szekció kiadványát a második segédlet megjelenéséig mindkét képzési szakaszban eredményesen fel tudták használni.

A „*Ratgeber*” szerkezete a könyvtárhasználati oktatás rendszeréhez igazodik, segítségével a szemináriumi feladatok sőt a diplomamunka is magas színvonalon elkészíthető. A „*Wege zur Information*” kiadvánnyal azért érdemes összehasonlítani, mert logikai felépítésükből a hazai könyvtárhasználati oktatásra vonatkozóan is hasznosítható tapasztalatokat nyerhetünk.

„*Ratgeber*”

- könyvtárak (Egyetemi Könyvtár és ágazati könyvtárai; Állattenyésztési és Állatorvostudományi Szekció könyvtárai; Trópusi Mezőgazdasági Intézet, Comenius-Könyvtár)
- általános források (tankönyvek, bibliográfiák, nem folyóirat jellegű periodikus kiadványok, folyóiratok stb.)
- referáló lapok (témakör, megjelenítési hely, az, hogy Lipcsében mely könyvtárban található; külön felhívja a figyelmet azokra, amelyek csak a két szekciókönyvtárba járnak)
- az irodalomkutatás technikája és az irodalomkérés könyvtári szabályai (mit kell ráírni a kéréslapra)
- a kölcsönzés módja és lehetőségei

A „*Wege zur Information*” *kalauz* jellegű kiadvány, röviden jellemzi az egyes tájékoztatói segédleteket, periodikákat.

„*Wege zur Information*”

- Tudományos oktatási és kutatási létesítmények
- Egyetemek és főiskolák (az NDK-ban és a szocialista országokban)
- Akadémiák és akadémiai intézetek az NDK-ban
- Minisztériumi létesítmények, kombinátok az NDK-ban
- Minisztériumi létesítmények, kombinátok az NDK-ban
- Az NDK tudományos egyesületei (társaságai)
- Könyvtárak, információs és dokumentációs intézmények (az NDK-ban és a szocialista országokban)
 - : megadja a könyvtárak fegyűjtőkörét
- Kiadók (NDK, Szovjetunió, NSZK, Nyugat-Berlin)
- Információs források (NDK, Szovjetunió, szocialista országok, tőkés országok)
 - : a kiadványok címadatai, megjelenési ideje, profilja
- Bibliográfiai információs eszközök (NDK, szocialista országok, tőkés országok)
 - : megjelenési idő, bibliográfiai elemzés
- Szakmai információs eszközök
- Referáló lapok (NDK, Szovjetunió, szocialista országok)
 - : megjelenési idő, bibliográfiai elemzés

- Gyorsinformációk (NDK, szocialista országok, tőkés országok)
- Szakbibliográfiák (NDK, szocialista országok, tőkés országok)
- Szakirodalmi segédletek (szakszótárak, lexikonok)
- Statisztikai évkönyvek
- Szabványok (NDK)
- Szabadalmak (NDK)
- Találmányi leírások
- A szabadalmak általános és speciális tájékoztatói segédletei
- Másodlagos kutatási eszközök
- A nemzetközi szabadalmi osztályozás
- Szabadalmi információs rendszer, szabadalmi könyvtárak

A „Wege zur Information” nemzetközi áttekintésre is vállalkozik, Tartalomjegyzékének, szerkezetének bemutatása azért sem érdektelen, mert e keretecimen a „*Leitfaden für Studenten*” sorozat további kiadványaiként más szakterület könyvtárhasználati segédlete is ilyen szerkezetben lát napvilágot, a berlini Methodisches Zentrum kiadásában. E két munka *együttes* használata segíti hozzá a hallgatót, esetünkben az állattenyésztési, állatorvostudományi szakterületen az információkeresés módszereinek elsajátításához. Metodikai szempontból a hazai „*Könyvtárosképzés füzetei. Szakirodalmi tájékoztatás*” c. könyvtárosképző szaktanfolyami jegyzetekre emlékeztet engem ez a két oktatási segédlet.

JEGYZETEK

1. MADERNÉ KISS Márta: Könyvtárhasználati oktatás a hallei Egyetemi Könyvtárban. = Könyvtári Figyelő. 30. évf. 1984. 4.sz. 416–418.p.
2. (GRUHLE, Herta – ORF, Wolfgang – FRANKE, Jürgen): Zur Nutzerschulung und Öffentlichkeitsarbeit. [Hrsg.] Karl-Marx Universität Leipzig, Universitätsbibliothek. Leipzig, 1979. 32 p.
3. WEBER, Hans-Eberhard: Ratgeber zum Studium der Fachliteratur für Studenten der Sektion Tierproduktion und Veterinärmedizin der Karl-Marx Universität. Leipzig (Liepzig), 1979. 22 p.
4. RIBECK, Regine: Wege zur Inromation in der Tierproduktion und Veterinärmedizin. (Unter Mitarb. von Ingrid Malmedie.) [Hrsg.] Methodisches Zentrum für Wissenschaftlichen Bibliotheken und Informations- und Dokumentationseinrichtungen des MHF. Berlin, 1984. 91 p. (Leitfaden für Studenten).